

lökkään erityisen tuen tarpeen tunnistamisen ja reflektion tukiväline - esimerkki Uudeltamaalta

GERONTOLOGISEN SOSIAALITYÖN KANSALLINEN FOORUMI 18.9.2024

TIINA SOUKIALA, VÄITÖSKIRJATUTKIJA HELSINGIN YLIOPISTO

SOFIA HELOVUORI, SOSIAALITYÖNTEKIJÄ HELSINKI

Lähtökohtia

- Erityisen tuen tarpeessa olevat iäkkäät ovat haavoittuvassa asemassa ja heidän tarpeensa ovat kompleksisia.
 - ”erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja” (SHL3 §)
 - ”usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi” (SHL3 §)
- Erityisen tuen tarpeen käsite on tulkinnallinen ja osin epäselvä; määrittely ja tunnistaminen ei ole yksiselitteistä. (Kinni & Tiilikainen 2024, GERIT-hankkeen ammattilaisten haastattelut)
- Tunnistaminen on tärkeää: yksittäisen asiakkaan oikeuksien kannalta, tiettyjen työn sisältöjen ja työnjaon kannalta.
 - ”Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen” (STM)
 - ”oikeuksien turvaamiseen on sekä lupa että velvollisuus käyttää enemmän voimavaroja kuin muille” (Kuusisto ym. 2021)
- Samaan aikaan erilaisilla kategorioilla voidaan leimata palvelujen piirissä olevia (esim. Virokannas ym. 2020) tai luoda uusia syrjäyttäviä käytäntöjä.

Erityisen tuen tarpeen määrittäminen työntekijöiden haastatteluissa – alustavia huomioita

Rossi, Soukiala, Kinni, tulossa

- Erityisen tuen tarpeet ovat neuvoteltavia ja määrittelyyn vaikuttaa moni asia
 - Iäkkään elämäntilanne ja tarpeet, mutta myös mm.
 - Resurssit
 - Työn organisointi/työnjako
 - Palveluvalikko ja sen puutteet
- Yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän digitalisoituminen voi tuottaa erityisen tuen tarvetta.
- Sopivien palvelujen ja tuen puute, poiskäännyttäminen sekä kriteerien joustamattomuus aiheuttavat erityisen tuen tarpeisiin vastaamattomuutta.
 - Kuka hoitaa, jos ei kuulu ns. kenenkään tontille?

Työkalun työstö

Työkalun työstön vaiheet

1. Tunnistettiin tarve Uudenmaan yhteiselle työkalulle, vaikka kaikilla hyvinvointialueilla oli jonkinlainen oma ohjeistus.
2. Vedettiin yhteen hyvinvointialueiden ohjeet.
3. Kartoitettiin tutkimusta aiheeseen liittyen ja verrattiin sitä hyvinvointialueiden ohjeisiin.
4. Lähdettiin tältä pohjalta muodostamaan mallia yhdessä keskustellen.
5. Pilotoitiin mallia keväällä ja kesällä 2024. Työkalua muokattiin palautteen perusteella.
6. Työkalu on käyttöönottovaiheessa. Mallia muokataan ja kehitetään eteenpäin tarvittaessa.

Erityisen tuen tarvetta tuottaa

- Kaltoinkohtelu
- Vakava päihde- tai mielenterveysongelma
- Monien palvelujen yhteensovittamisen tarve
- Sosiaalisen verkoston puute tai haastava perhetilanne
- Tuen tarpeessa oleva, mutta palveluista kieltäytyvä
- Vakavat asumisen haasteet
- Vaikeat taloudelliset ongelmat, velkaantuminen
- Muut elämänhallinnan ongelmat
- Henkilö, joka vaarantaa muiden turvallisuutta
- Heikentyvä itsemääräämisoikeus
- Muutos- ja kriisitilanteet

Koonnin pohjana olleet ohjeet

- Helsinki
- Espoo (Länsi-Uusimaa)
- Keski-Uusimaa
- Itä-Uusimaa

- Etelä-Pohjanmaa
- Pohjois-Pohjanmaa

Tutkimus tukee ohjeita

- Kaltoinkohtelu (väkivalta, hyväksikäyttö ja laiminlyönti läheisten toimesta, mutta myös ammattilaisten toimesta) (Yon ym. 2017; Salminen-Tuomaala ym 2022)
- Vakava päihde- tai mielenterveysongelma (Gunnarsson ja Karlsson 2017; Barry & Blow 2016; Tenkanen 2007, 185)
- **Muut riippuvuudet, kuten rahapelit** (Järvinen-Tassopoulos ym. 2020)
- Monien palvelujen yhteensovittamisen tarve (Peiponen ym. 2023)
- Sosiaalisen verkoston puute tai haastava perhetilanne (Ahosola 2018; Niemi & Pietilä 2023)
- Tuen tarpeessa oleva, mutta palveluista kieltäytyvä (Peiponen 2023, Soukiala & Pietilä tulossa)
- Vakavat asumisen haasteet (Tiilikainen & Kinni 2024)
- Vaikeat taloudelliset ongelmat, velkaantuminen (Kinni ym. 2021)
- Muut elämänhallinnan ongelmat
- Henkilö, joka vaarantaa muiden turvallisuutta (Soukiala 2023)
- **Heikentyvä itsemääräämisoikeus -> vaativat eettiset ongelmat** (Tiilikainen & Kinni 2024; Ylinen 2008)
- Muutos- ja kriisitilanteet (myös luopuminen tai oman kuoleman lähestyminen, Ray ym. 2015)

Tunnistamisen ja reflektion tukiväline

Iäkkään erityisen tuen tarpeen tunnistaminen: tunnistamisen ja reflektion tukiväline

Reflektion tukiväline on tarkoitettu yksittäisen työntekijän, tiimin tai toimijaverkoston käyttöön erityistä tukea tarvitsevan iäkkään tunnistamiseen ja tilanteen tarkasteluun.

- Tukiväline sisältää erityisen tuen tarvetta osoittavia tekijöitä ja kysymyksiä, jotka auttavat jäsentämään iäkkään elämäntilannetta ja tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti iäkkään tilanteen vaativuutta.
- Reflektion tukiväline on tarkoitettu erityisesti herätetyökaluksi ammattilaisille tunnistamisen ja elämäntilanteen tarkastelun avuksi. Se ei ole puheeksioton väline asiakaskohtaamisiin.
- Reflektion tukiväline ei korvaa sosiaalityöntekijän tekemää yksilöllistä arviota erityisen tuen tarpeesta tai iäkkään tarvitsemista palveluista, mutta voi toimia sen osana.
- Reflektion tukiväline on kehitetty tutkimustietoon ja käytännön kokemukseen perustuen Uudenmaan gerontologisen sosiaalityön verkostossa.

Iäkkäiden kompleksiset elämäntilanteet

Rastita kysymys, jos vastaat kyllä.

☐	Onko iäkkään elämässä väkivaltaa (fyysistä, henkistä, taloudellista, seksuaalista) tai sen epäilyä?
☐	Onko iäkäs asunnoton tai akuutissa vaarassa joutua asunnottomaksi?
☐	Kärsiikö iäkäs päihde- tai mielenterveysongelmista tai muista riippuvuuksista?
☐	Onko iäkkäällä ongelmia palveluiden saamisessa tai vastaanottamisessa?
☐	Onko iäkkäällä paloturvallisuusriski kotona?
☐	Onko iäkkäällä vaikeita talousongelmia tai velkaantumista?
☐	Iäkkäällä ei ole auttavia tahoja.
☐	Onko iäkkäällä haastava perhetilanne?

Jos rastitat ensimmäisen kohdan tai rasteja tulee useampi, iäkäs on mahdollisesti erityisen tuen tarpeessa. Voit siirtyä tarkastelemaan tilannetta tarkemmin seuraavan sivun kysymysten avulla.

Iäkkään erityisen tuen tarpeen tunnistaminen: reflektion tukiväline

Jäsennä pohdintaa tai keskustelua näiden kysymysten avulla:

Iäkkään turvallisuus

SUURI RISKI

EI RISKIÄ

Mikä aiheuttaa huolta nykytilanteessa? Miltä osin turvallisuus on riskissä vaarantua?

Onko iäkkään elämässä väkivaltaa tai hyväksikäyttöä tai näiden epäily?

Miltä iäkkään arki ja elinympäristö näyttää?

Ongelmakokonaisuus

KOMPLEKSINEN

YKSINKERTAINEN

Mistä syntyy tilanteen kompleksisuus?

Onko iäkkäällä monia yhtäaikaista, toisiinsa kietoutuneita ongelmia ja tuen tarpeita? ks. edellisen sivun kysymykset.

Onko iäkkään tuen tarpeisiin vastaamiseksi löydettävissä helppoja/valmiita ratkaisuja?

Palvelut

EI SAA TARVITSEMIAAN PALVELUITA

SAA PALVELUT

Kieltäytyykö iäkäs hyvinvointinsa ja turvallisuutensa kannalta välttämättömistä palveluista, eikä pysty arvioimaan valintansa seurauksia?

Vastaavatko saatavilla olevat palvelut iäkkään avun tarpeeseen?

Onko palvelujen saamisessa tai antamisessa ongelmia? Esimerkiksi ristiriitoja ammattilaisten tai omaisten kanssa?

Vuorovaikutus

EI YHTEISTYÖSUHDETTA

SUJUVAA

Toteutuuko luottamuksellinen vuorovaikutus?

Onko iäkäs ja mahdollisesti tämän läheiset suostuvaisia/sitoutuneita tarjottuun apuun tai hoitoon?

Millainen on vuorovaikutus ja yhteistyösuhde iäkkääseen ja tämän läheisiin?

Eettinen harkinta

VAATIVAA

YKSINKERTAISTA

Liittyykö tilanteeseen vaativaa eettistä harkintaa?

Liittyykö itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ongelmia tai rajoittamistarvetta?

Onko iäkkään edun toteutumisessa epäselvyyttä tai haasteita?

Johtopäätöksiä

Käsitettä ei ole mahdollista määritellä tyhjentävästi ja kaikenkattavasti. Tarvitaan:

- Yhteinen, kansallinen ymmärrys erityisen tuen tarpeesta.
- Paikallinen koulutus ja yhteinen keskustelu ja neuvottelu.
- Muiden ammattilaisten ymmärrys iäkkäiden erityisen tuen tarpeista ja gerontologisesta sosiaalityöstä.
- Riittävät resurssit vastata iäkkäiden erityisen tuen tarpeisiin ja pitkäjänteiseen muutostyöhön.
- Tutkimus erityisen tuen tarpeita tuottavista elämäntilanteista ja sosiaalityön keinoista vastata niihin.

Tutkimuksia

- Ahosola P (2018) Vanhushoivapolitiikan uusfamilismi: omaisettomat hoivan tarvitsijat institutionaalisen hallinnan kohteena. *Acta Universitatis Tamperensis* 2401. Tampere: Tampere University Press.
- Barry K, Blow F (2016) Drinking Over the Lifespan. *Focus on Older Adults. Alcohol Research* 38 (1), 115–120.
- Järvinen-Tassopoulos J, Kesänen M (2020) Mistä asiantuntijuus muodostuu? Ongelmapelaajien kohtaaminen sosiaalityössä. *Janus* 28 (2), 150–167.
- Kinni R-L, Puurunen P, Reiman T, Kettunen M. (2021) Gerontologinen sosiaalityö Kymsoten ikäihmisten integroidussa palvelukokonaisuudessa. Teoksessa A. Pehkonen, R-L. Kinni & P. Puurunen (toim.) *Sosiaalisesti kestävää Kymenlaaksoa tekemässä*. Publications of the University of Eastern Finland, General Series No 13. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, s. 158–207.
- Kinni R-L, Tiilikainen E (2024) Complex needs and ethical dilemmas—Care managers processing older clients to gerontological social work. *International Journal of Social Welfare*. Early View.
- Kuusisto K, Ekqvist E, Kalliopmaa-Puha L (2021) Erityistä tukea tarvitsevat päihteitä ongelmallisesti käyttävät asiakkaat sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 86(4), 419-430.
- Niemi M, Pietilä I (2023) Perhesuhteiden diskursiivinen rakentuminen gerontologisen sosiaalityön asiakkaiden asiakirjoissa. *Gerontologia* 37(3), 247–263.
- Peiponen, J, Tiilikainen, E, & Kinni, R.-L (2023). Pyörivää kehää ja pallottelua : Tuen tarpeisiin vastaamisen haasteet ikääntyneiden asiakas- ja palveluohjauksessa.
- Salminen-Tuomaala M, Tiainen J, & Paavilainen E (2022). Ensihoitajien kokemuksia ikääntyneiden kaltoinkohtelusta. *Gerontologia*, 36(1), 49–69.
- Soukiala T, Pietilä I (tulossa) Elements of trust and trust-building in gerontological social work. The social worker’s perspective. 2024.
- Soukiala T (2023) Sosiaalityöntekijöiden työlleen asettamat tavoitteet gerontologisessa sosiaalityössä. *Gerontologia* 37(3): 264-280.
- Virokannas E, Liuski S, Kuronen M (2020) The contested concept of vulnerability – a literature review. *European Journal of Social Work* 23 (2), 327–339.
- Ylinen S (2008) Eettiset ongelmat gerontologisen sosiaalityön ”välitiloissa”. *Janus* 16 (2), 111–125.
- Yon Y, Mikon CR, Gassoumis ZD, Wilber KH (2017) Elder abuse prevalence in community settings: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health* 5(2):147–56

Kiitos!

TIINA.SOUKIALA@HELSINKI.FI

SOFIA.HELOVUORI@HEL.FI